

A 2021-2027 programozási időszak operatív program tervezetei és az általuk támogatni tervezett fejlesztések fenntarthatósági ill. klíma- és energiapolitikai szempontból

MTVSZ vélemény (észrevételek, javaslatok a 2020 dec. verzióhoz)

1. Általános észrevételek, horizontális alapelvek

Az MTVSZ által korábban összeállított, Magyarország „zöld” gazdasági szerkezetváltásának kívánatos alapelveit¹ figyelembe véve, a hazai gazdasági döntéseknek és köztük az uniós közpénz költési terveknek a következő elvekre kell épülniük:

- elsősorban az emberek biztonságát és elégedettségét szolgáló olyan döntéseket kell hozni, amelyek a szükségletek és nem az igények kielégítésére irányulnak;
- figyelembe kell venni a természeti korlátokat és abszolút értékben csökkenteni az erőforrás-felhasználás szintjét, a hatékonyság helyett az elegendő mennyiségre fókuszálva;
- meg kell erősíteni Magyarország gazdasági függetlenségét, önellátásra való képességét, a helyi szintek válságálló képességét;
- elő kell segíteni a társadalmi és gazdasági szereplők felelős és erkölcsös viselkedését, a köztük való együttműködés erősödését és a gazdaság demokratizálódását.
- Az elővigyázatosság, “ne okozz jelentős kárt”, “első a hatékonyság” és “a szennyező fizet” illetve az éghajlatvédelmi címkézés uniós alapelvei is alkalmazandók.

Éghajlatvédelmi címkézés:

Az OP tervezetekből egyelőre nem látszik, hogy az OP-n belül milyen összegben, arányban és klímavédelmi címkézés %-ban terveznek allokálni az egyes prioritási tengelyekre. Emiatt nem látszik, hogy a Magyarországnak jutó uniós strukturális és kohéziós források hány százaléka fogja ezeket a célokat szolgálni, és emellett milyen más célokat, fejlesztéseket tervez finanszírozni a Kormány ezekből a forrásokból a Partnerségi Megállapodás, ill. az operatív programok keretében.

Partnerségi Megállapodás vonatkozások

A PM átfogó célja Magyarország versenyképességének növelése, ezért gazdaság-centrikus szemléletet tükröz, melynek minden humán, kulturális, környezeti szempont alárendelt. Ez gyökeresen szemben áll fent idézett javaslatainkkal, amelyek a gazdaságot eszköznek tekintik a társadalmi jól-lét és a természet eltartó-képességét tiszteletben tartó fejlődés irányában.

¹ https://mtvsz.hu/uploads/files/MTVSZ_életigenlo_gazdasagert_javaslatok_2020.pdf

Ha nem aknázzuk ki gyors ütemben az energiahatékonysági fejlesztésekben, energia-megtakarításban, megújuló energiaforrások széles körének hasznosításában rejlő lehetőségeket, miközben más uniós tagországok ezekben jeleskednek, akkor hosszú távon lemaradunk a versenyben gazdasági-társadalmi-egészségi szempontból is. A versenyképességet tehát abban kell mérnünk, hogy klímabajnokok legyünk, és természeti erőforrásainkat csak azok megújuló-képességének mértékéig használjuk, azaz pl. az innováció és az oktatás-képzés is az alacsonyabb erőforrás-felhasználásra, körkörös gazdaság kialakítására, az anyag- és energiatakarékos szemlélet, életmód és termelés elterjesztésére irányuljon.

A Partnerségi Megállapodás célkitűzései között szereplő “Gyors és kényelmes közlekedés, elérhetőség javítása az országban és a Kárpát-medencében”: A gyorsaság és a kényelem, valamint a gazdasági növekedés érdekében a közlekedés fokozódásának feltétel nélküli elfogadása helyett a közlekedési igények/szükségletek csökkentésének lehetőségeit kellene megvizsgálni és biztosítani, elsősorban a gazdasági önellátó-képesség fejlesztésével (ennek megfelelő termelési, mezőgazdasági intézkedések és tevékenységek támogatásával) és a rövid ellátási láncok kialakításának támogatásával (szinergia a gazdaságpolitikával), a távmunka elősegítésével (digitális infrastruktúra, humán szolgáltatások stb.). Továbbá a forgalmat a közútról kötöttpályára terelő, ösztönző intézkedésekre van szükség.

“Energiafüggetlen Magyarország, tiszta és biztonságos környezet”: csak itt jelenik meg a környezet, és az is csak antropogén szempontból, a természet önértékét figyelmen kívül hagyva. De ebben a megközelítésben sem egyértelmű, hogy mit tekintenek tisztának és biztonságosnak.

Nem érthető, hogy miközben energetika terén törekszik Magyarország függetlenségre, gazdaságát kiszolgáltatja a globalizált termelési-fogyasztási-ellátási struktúráknak, pl. keleti nagybefektetőket vonzva, esetenként közép-európai termelési-logisztikai bázist kínálva. E trendek megfordítására van szükség. Az energetika terén ugyanakkor nagy lehetőségek rejlenek az interkonnektivitás erősítésében, különös tekintettel a megújuló energiaforrásokból származó energiatermelés ingadozásainak kompenzációja szempontjából.

Az előző programozási ciklusban “**horizontális elvekként, politikákként, elvárásokként**” számon tartott tényezőkkel (különösen a táj, a természeti, környezeti értékek védelme, a klímaváltozás elleni küzdelemmel) kapcsolatban előremutatónak tartjuk a PM MB 2020. szept. 23-i szakmai workshopján bemutatott javaslatokat azzal a kitételrel, hogy **a károkozás elkerülésének** fent hivatkozott **elvét** minden projektben alkalmazni kell, **a környezeti-éghajlati fenntarthatóságra való tekintettel**.

2. Minden OP-ra vonatkozó fenntarthatósági és klíma-energia szempontok

A tervezést megalapozó stratégiai dokumentumok között szerepelnek a Nemzeti Energiastratégia és Nemzeti Energia- és Klímaterv, valamint a Kormány klíma- és energiapolitikai stratégiai döntései, köztük a 2050-es klímasemlegesség elérését célul kitűző Nemzeti Tiszta Fejlődési Stratégiával és a 2020. évi XLIV. törvény a klímavédelemről.

Ahogy korábban a NEKT szakmai-társadalmi egyeztetése során kifejtettük², a 2030-ra és 2040-re vonatkozó célszámok nem elég ambiciózusak, számos kutatás rámutatott arra, hogy reális és kívánatos lenne “a magyar megújuló energia részarányának (bruttó végső energiafogyasztást tekintve) a kitűzött 21%-nál magasabb, legalább 28%-os célszámot (...) 2030-ra kitűzni”. Javasoltuk, hogy “2030-ra legalább 55% legyen a hazai kibocsátás-csökkentési cél 1990-hez képest, és a 2040-re említett 65%-os indikatív cél sem lesz elég.” A bruttó végső energiafogyasztás, ill. az energiahatékonysági cél (a jelenlegi 775 PJ növekedését megengedve 785 PJ azaz 2005-ös szint tartása, ill. 2030-2040 között csak klímasemleges energiaforrásból de lehetséges lesz a 785 PJ túllépése) is elmarad a szükségéstől. A NEKT ezen hiányosságaira az Európai Bizottság is rámutatott a NEKT-et értékelő jelentésében³.

A NEKT jelen formájában tehát nem alkalmas arra, hogy utat mutasson a fejlesztések, beruházások számára oly módon, hogy azáltal Magyarország elégséges mértékben és ütemben járuljon hozzá az EU 2030-as⁴ és 2050-es céljaihoz, az európai klímátörvény-javaslatához, ill. a Párizsi Megállapodáshoz, de a hazai klímátörvényben kitűzött 2050-es karbonsemlegességi célhoz sem. Éppen ezért a Partnerségi Megállapodás és az operatív programok számára a NEKT nem lehet hivatkozási alap, az abban foglaltaknál **ambiciózusabb kibocsátás-csökkentési, megújulóenergia-részarány és energiahatékonysági **célokat kell követni, és a forrásokat ezek mentén allokálni.****

Nem fogadható el az az érv, hogy a gazdasági és költségvetési helyzet nem teszi lehetővé az ambíciók emelését. Ugyanis egyrészt a mesterségesen alacsonyan tartott lakossági energiaárak szolgáltatók felé történő kompenzálása a költségvetést terheli, és nem ösztönöz hosszabb távon megtérülő takarékosagra, másrészt sem a magyar, sem az uniós gazdaságnak nincsenek és várhatóan nem is lesznek olyan tartalékai vagy további bevételei, amelyekből - a jelenleg Magyarország számára várhatóan rendelkezésre álló uniós forrásokon⁵ túl - éghajlati célokra költhetne.

Ezért elengedhetetlen, hogy a Partnerségi Megállapodás és az operatív programok által meghatározott források legalább 30%-át, az ERFA legalább 40%-át, valamint a Helyreállítási és Rezilienciaépítési Eszköz forrásainak legalább 37%-át⁶ kifejezetten zöld és éghajlati (azok között is elsősorban klímaváltozás-megelőzési) célokra “az alacsony szén-dioxid-kibocsátású gazdaságra való áttérésre” fordítsa Magyarország⁷. Továbbá ezen alapokat teljes mértékben összhangba kell hozni a Párizsi Megállapodással, ami a forrásfelhasználási tervek, programok “éghajlatszemponitú” kialakítását jelenti (biztosítva, hogy minden finanszírozott intézkedés éghajlatbarát legyen), egyúttal fosszilis vagy kimeríthető megújuló energiaforrások hasznosítása ne kaphasson azokból támogatást.

² [https://mtvsz.hu/uploads/files/Vegso_NEKT_kozos_civil_eszrevetelek_2020apr\(1\).pdf](https://mtvsz.hu/uploads/files/Vegso_NEKT_kozos_civil_eszrevetelek_2020apr(1).pdf)

³ https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/staff_working_document_assessment_necp_hungary.pdf

⁴ Id. 2020 decemberi EUCO döntés: EU-s szinten legalább 55% kibocsátás-csökkentés 2030-ra

⁵ 2021-2027 között Magyarország összesen mintegy 40 milliárd euróra számíthat a kohéziós forrásokból (ERFA, ESZA+, Kohéziós Alap), a Közös Agrárpolitika forrásaiból, a Helyreállítási és Rezilienciaépítési Eszközön keresztül (RRF), a Méltányos Átállást Támogató Alapból és az európai kibocsátás-kereskedelmi rendszerből (ETS) származó bevételekből. Forrás: Annex I to the Commission Staff Working Document “Assessment of the final national energy and climate plan of Hungary”, 14 October 2020

⁶ Megjegyezzük, hogy ha az előírások szerint ERFA 30%-át és a KA 37%-át fordítják klíma-energiára, és a kohéziós politika forrásai a Magyarországnak jutó összes allokáció (MFF + NGEU) 39,1%-át teszik csak ki, akkor az összes allokációnak legfeljebb 10-12%-a fog klíma-energetikai célt finanszírozni. Ezért kellene az összes allokáció 31,8%-át kitevő RRF-ben is érvényesíteni az earmarking-ot, ill. climateproofing-ot.

⁷ Továbbá az összes kohéziós forrás legalább 40%-a zöld és igazságos átmenetre fordítandó.

3. Az egyes OP-k részletesebb elemzése

Az OP-k éghajlat- és környezetbarát volta nem ítélt meg az ezen célokra allokálni tervezett összegek és a további támogatandó intézkedések ismerete nélkül. Alább néhány operatív program tekintetében részletesebb javaslatokat adunk.

Vállalkozásfejlesztési és Innovációs OP:

Javasoljuk hangsúlyosan beemelni a programba a zöld foglalkoztatás előmozdítását, a környezet- és energiatudatosságra, zöld iparágakban történő foglalkoztatásra irányuló képzések támogatását. Ez amellet, hogy a fenti klímacélokat is szolgálja, a ZIKOP és a VINOP felé is kapcsolódási pontot jelenthet.

A "Zöld Nemzeti Bajnokok" programban és a KKV-k technológiaváltásának elősegítésében jó lehetőségek rejlenek. Azonban a tervezett programok értéke az azokra allokált források mértékétől függ, ez egyelőre nem derült ki a bemutatott anyagokból. Döntő jelentőségű továbbá, hogy ezeken az intézkedéseken túl mi másra mennyi forrást allokálnak; elkerülendő, hogy más intézkedések kedvezőtlen környezeti és éghajlati hatásukkal kioltásák az előremutató intézkedések hatásait.

Javasoljuk előnyben részesíteni a klímaváltozás megelőzését és a klímaalkalmazkodást szolgáló K+F+I tevékenységet. Az infrastrukturális beruházások esetében a barnamezős beruházások élvezzenek előnyt az értékelés, projektkiválasztás során.

Profitorientált kedvezményezettek esetében a visszatérítendő támogatási forma alkalmazandó.

Humánfejlesztési OP:

A humánfejlesztésekkel foglalkozó OP-ban a különböző nevelési, képzési, intézmény-működtetési, szociális, család- és ifjúságügyi programok tartalmába beépítendő környezeti szemléletformálási elem *legyen elvárás*. Kifejezetten legyen támogatható tevékenység a környezet- és egészségbarát óvoda- és iskolakertek létrehozása, erdei iskolai programok működtetése. Az egészségügyi fejlesztések keretében legyenek külön programok a vegyszermentes, egészséges életmóddal kapcsolatos szemléletformálásra.

Versenyképes Magyarország OP - VMOP:

Üdvözljük a helyi önkormányzati energetikai fejlesztések tervezett támogatását. A VMOP és a ZIKOP jól kiegészíthetik egymást azáltal, hogy az önkormányzati, ill. a kormányzati és lakóépületek energetikai fejlesztését, valamint a különböző típusú energiaközösségek támogatását egyik, ill. másik OP-hoz rendelték. Fontos, hogy a tervezés során e szinergia fennmaradjon, és ezen tervezett intézkedések mindegyike számottevő kerethez jusson. Szükséges az infrastrukturális beruházások esetében a barnamezős beruházásokat előnyben részesíteni.

Fontosnak tartjuk, hogy a csapadékvíz kezelési projekteknél nagy hangsúlyt helyezzenek a vízvisszatartási megoldásokra, beleértve a lakossági szemléletformálásra. Legyen lehetőség a szemléletformálás keretében mikrotámogatásokkal elősegíteni a lakossági vízvisszatartási fejlesztéseket.

Mobilitás OP:

A közúti közlekedési prioritást a Kohéziós Alap finanszírozza, amely csak TEN-T közutakra fordítható. Ezeket a fejlesztéseket mellőzni javasoljuk, mivel azok elsősorban a nemzetközi és átmenő forgalmat szolgálják, miközben az okozott környezeti, egészségi károkat a tagországnak, ill. a közvetlenül érintett lakosságnak kell elszenvednie, megfizetnie. Ez ellentétes azzal is, hogy az ország gazdasági függetlensége, önellátásra való képessége, a helyi szintek ellenálló képességének erősítése a kívánatos fejlesztési irány.

A vasúti-vízi és a városi-elővárosi közlekedési prioritás keretében a prezentáció szerint "szinte csak 100%-os klíma-arányú fejlesztések valósíthatók meg", azonban nem derül ki, hogy mit tekintenek ilyennek. Pl. téves szemléletet tükröz, hogy a "közös rendelkezésekről" szóló rendelettervezet I. melléklete a vasútfelújítást egyáltalán nem, az új vasút építését azonban 100%-ban tekinti klíma-arányúnak⁸, ami ellentétes a "taxonómia-rendeletben"⁹ foglalt "jelentős károkozás elkerülését célzó" elvvel is. A szeptember 18-i rendezvényen bemutatott prezentáció környezeti és éghajlati szempontból kedvezőbb beruházásokat (pl. vasútvillamosítás, pálya- és állomáskorszerűsítés, városi kötőtpályás fejlesztések, kötőtpályás jármű- és zöld busz beszerzések) jelez előre.

Zöld Infrastruktúra és Klímavédelem OP

Üdvözljük, hogy a tájgazdálkodás, az energiaközösségek, a körforgásos gazdaság, a zöld-kék infrastruktúra, a víztakarékosság, a mikroműanyagok problémájának elhárítása és a visszaváltási rendszer fejlesztése is bekerült a ZIKOP célterületei közé. Ezeket az elemeket érdemben részletes tartalmuk megismerése után lehet értékelni, ugyanakkor az energiaközösségek témájában tartalmi javaslatokat is megfogalmazunk.

Szemléletformálás:

Ne csak beruházásokhoz kapcsolódóan, hanem önállóan is támogathatóak legyenek a környezet- és természetvédelmi, éghajlat- és energiatudatossági szemléletformálási programok/projektek, akár minden egyes prioritás alatt külön intézkedésként, mivel a valódi változást és alkalmazkodást ezek tudják hatékonyan támogatni.

Energiaközösségek:

Az EU Tiszta Energia Csomagjának keretében az elmúlt években két irányelv, a villamosenergia piacról (EMD), és a megújuló energiáról szóló (RED) is hasonlóan fogalomként vezette be az energiaközösségeket. Klímavédelmi szempontból ezek közül a RED-ben szereplő megújulóenergia-közösségek (MEK) a fontosabbak, hiszen megújuló energiát termelő és fogyasztó, nem nyereségérdekelt közösségek számára is hozzáférhetővé teszik a megújuló energiát, akik a jelenlegi szabályozási, támogatási feltételek mellett nem juthattak hozzá, továbbá a befektetések és rezsiköltségek helyben tartásával forrásokat teremthetnek az energiahatékonyság növelését illetve az energiaszegénység csökkentését célzó intézkedésekhez. A MEK-ek működését lehetővé tevő szabályok és ösztönzők hazai bevezetésének határideje 2021. június 30-ig, a RED-ben előírják a MEK-ek létrehozását és fejlesztését támogató keret megalkotását a tagállamok számára, amelynek ismertetését a NEKT-nek is tartalmaznia kell. A magyar NEKT említést tesz a MEK-ekről, meghatározva a prioritásokat (1. Társasházi háztartási méretű kiserőművek (HMKE) szaldó elszámolása vagy hasonló ösztönzőrendszer kidolgozása; 2. Transzformátor-körön belüli energiaközösségek

⁸ "Az éghajlatváltozással kapcsolatos célkitűzések támogatási összegeinek kiszámítására vonatkozó együttható" és "A környezetvédelemmel kapcsolatos célkitűzések támogatási összegeinek kiszámítására vonatkozó együttható" szerint

⁹ 2020/852 (EU) Rendelet a fenntartható befektetések előmozdítását célzó keret létrehozásáról

A megújuló energiaközösségek hazai létrejöttének és a működésüket támogató keretrendszer kialakításának támogatása átfogóan szükséges. A ZIKOP-ban (lakossági, közösségi, társasházi) és a VMOP-ban (önkormányzati részvételű) egyértelműsíteni kell az energiaközösségi terveket és kiírásokat, a jogharmonizációt, definíciót figyelembe véve. Jelenleg a különböző típusú energiaközösségek támogatása a ZIKOP-ban lett nevesítve, mégis egy önkormányzati energetikai kiírás-tervezet a VMOP-ba rakta.

Megfontolandó, hogy külön kiírás keretében legyen támogatható az energiaközösségek létrehozása a Megújuló Energia Irányelv (REDII) átültetése során létrehozandó támogató keretrendszer keretében. Akár az energiaközösségek létrehozását és működését támogató szolgáltatások, egyablakos ügyintézés is létrehozható támogatásból.

A nem zöldmezős, azaz barnamezős és épületre telepített, megújuló energiatermelő energiaközösségeket támogassa. Bármely OP-ból támogatott új építési beruházáshoz vagy épületfelújításhoz kapcsolódóan kedvezőbb elbírálású legyen az energiaközösség bevonásával megvalósuló, illetve üzemeltetett megújuló energia beruházás, pl. napelemes rendszer. Amennyiben az adott ingatlan adottságai miatt nem létesíthető háztartási méretű kiserőmű, akkor kedvezőbb elbírálású legyen az a pályázó, amely vállalja, hogy energiaközösségen keresztül szerez be megújuló energiát.

Energiahatékonyság

Az OP pontosítsa, hogy milyen szektorban milyen hatékonyság-növelést támogatna. Javasoljuk, hogy a ZIKOP-ban a lakossági igényekkel arányosan (1,4 millió lakásfelújítás terv a következő 5 évben, ld. MEHI tanulmány¹⁰) szerepeljen a lakóépületek energetikai felújításának támogatása 30-40%-ban vissza nem térítendő formában, akár kombinálva visszatérítendő támogatással (0% hitel). Szükségesnek tartjuk támogatni, bevezetni az egyablakos tanácsadást, és a lakásfelújítások áfájának 5%-ra csökkentését.

Méltányos Átállás - "Igazságos átmenet":

A terveket a projektek leendő kedvezményezettjeivel, azaz a helyi érdekképviseleti csoportokkal, közösségekkel, önkormányzatokkal kell átlátható folyamatban kialakítani¹¹. A projekteknek elsősorban a régióbeli kkv-k és önkormányzatok klímasemlegességnek megfelelő fejlesztését, átalakítását kell támogatniuk, a nagyvállalatokat, nagy szennyezőket ne támogassák. Nem világos, hogy mit fog a ZIKOP támogatni a méltányos átálláson belül, és mit a Méltányos Átállás Alap közvetlenül.

¹⁰ http://mehi.hu/sites/default/files/mehi_hazai_felujitasi_hullam_tanulmany_2021.pdf

¹¹ https://mtvsz.hu/uploads/files/Meltanyosatallas_teruletitervek_Kisokos_2020osz.pdf és https://mtvsz.hu/uploads/files/Meltanyosatallas_teruleti_tervek_ellenorzogyorslista_MTVSZ_2020osz.pdf

4. Észrevételek az OP programozási folyamatról, társadalmi részvételről, menetrendről

Értékeljük, hogy mint kiemelt társadalmi partner, kaptunk előzetes tájékoztatást a PM és az OP-k tervezéséről és energetikai-környezeti vonatkozású indikatív tartalmáról. Ugyanakkor sok múlik azon, hogy ezeken túl mit és mekkora összegekkel fognak támogatni -- ez egyelőre nem látszik a társadalmi egyeztetésre közzétett tervekben.

Kulcsfontosságú, hogy a PM és az OP-k tervezetének és környezeti értékelésének társadalmi és szakmai egyeztetése eredménye időben és érdemben beépülhessen a dokumentumokba és a kiírás-tervezetekbe.

Budapest, 2021. január 31.

Készítette az MTVSZ részéről:

Botár Alexa energia és éghajlat csoportvezető

Dönsz-Kovács Teodóra szakpolitikai programfelelős

Éger Ákos ügyvezető elnök

Farkas István társelnök

Kovács Bence, közösségi energia programvezető

MTVSZ

Kontakt: info@mtvsz.hu